

TOLLAL ÉS KARDDAL

Zrínyi Miklós — a költő és hadvezér

A magyar nép történelének egyik főszelepos szakaszában, a XVII. század derekán élt és harcolt „a magyar függetlenség lánglelkű hadvezére” és egyszemélyben a legnagyobb magyar katonaköltő: Zrínyi Miklós. Az ország területén már egy évszázada a török és a német volt az úr, a törökök és a Habsburgok hódító-rabló csapatai dúllák, égették a falvakat és városokat. A magyar uralkodóosztály nem törődött az ország védelmével, elhanyagolta a török elleni harcot és behódolt a Habsburg-hódítóknak. Erre a korra fokozottan érvényes Rákosi e vtárs megállapítása: a magyar feudális nemesség bandája századokon át arról volt ismert, hogy eladta a magyar népet minden ellenségnek, ha ebből anyagi haszna volt.

Zrínyi Miklós „a magyar romlásának e századában” — ahogy ő nevezte — célul tűzte ki hazánk felszabadítását a török és német uralkodóktól, a magyar függetlenség visszaállítását, az egységes, erős, központosított nemzeti állam megteremtését. Ennek a célnak érdekében dolgozott, írt és harcolt egész életén keresztül.

Nemcsak a töröktől, a Habsburgoktól is meg kell szabadítani a nemzetet

Zrínyi hamar észrevette, hogy katonai tervei politikai okok miatt hiúsulnak meg. Hiába voltak különböző tervei, a Habsburg-uralkodó és a hozzá húzó főurak és főpapok mindig megakadályozták ennek megvalósulását. Zrínyi ezért megindította a harcot ezek ellen is. Rájött arra, hogy a Habsburg-uralkodótól is meg kell szabadítani az országot, és nemzeti királyt kell a trónra ültetni. Röpirataiban leplezte az idegen uralkodót kiszolgáló csatlósok tevékenységét. Különösen az egyház és mindenekelőtt Lipcsey érsek ellen emelt szót. Számos történelmi példával bizonyította, hogy az egyház vezetői nálunk és külföldön egyaránt mindig elsőnek árulták el hazájukat. Zrínyi a legnagyobb magyar uralkodót, Mátyás királyt tekintette példaképének, akinek sikerült megvédenie az országot töröktől, némettől egyaránt, aki megszüntette a feudális anarchiát, megakadályozta az egyház üzemeltetését, egységes, erős államot, állandó hadsereget teremtett. Mátyás királytól írt tőle néhányban megrajzolta annak a vezetőnek az alakját, akire a magyar népnek a XVII. szá-

Már tizenhétéves korában megkezdte harcát a török megszállók ellen az ország délnyugati részén, ahol birtokai feküdtek. A török rablásai, portyázásai ellen szüntelenül védekeznie kellett s neve rövidesen rettegetté vált a hódítók között. Ezekkel a helyi je ntőségtől sikerekkel azonban sohasem elégedett meg: a török elleni felszabadító, támadó hadjárat megszervezésén fáradozott.

Zrínyi hatalma, energiával fogott hozzá a hadviselés megreformálásához. Katonái tanulmányaival megteremtette a magyar hadtudományt, kidolgozta a török elleni felszabadító háború stratégiáját és taktikáját és kísérletet tett egy állandó nemzeti hadsereg megszervezésére. „Török Ájium” című röpiratában részletesen kifejtette egy korszerű, az európai haditechnika színvonalán álló hadsereg szervezetét. Ezt a hadsereget a parasztságból akarta toborozni, mert a paraszt „jobb amaz elhunyt nemesség”. Hunyadi János óta ő volt az első olyan magyar hadvezér, aki a nép felfegyverzését kívánta, aki a nép erejére támaszkodva igyekezett a hódítók erejét megtörni.

zadban szüksége volt. 1664-ben éppen a Habsburg-ellenes szervezkedés munkája közben törtéte defekta pályáját korai halála.

Zrínyi pályája politikai téren is nagyszerű kezdeményezés és sorozatából állt. Mindig fel tudta ismerni a legfontosabb feladatot és teljes erejével annak végrehajtásához fogott hozzá. Programja, tervei mindig helyesek voltak és nem rajta mutat, hogy nem valósultak meg. Az ország kedvezőtlen nemzetközi helyzete: két hódító nagyhatalom, Törökország és Ausztria, közé, való bekelődöttsége megakadályozta felszabadulását. Mint politikus és min hadvezér, ezért nem fejtette ki teljes mértékben tehetségét és tudását, hiszen számára az ország politikai és katonai vezetése lett volna a méltó feladat.

Írásaiban, irodalmi munkáiban azonban nem gátlóhatták meg, ezen a téren a legnagyobbat alkothatta, itt nemcsak zseniális tervek és az ezekért való szívós harc, de az eredmények, az időt álló remekművek is megszülelhettek.

A „Szigeti Veszedelem”

Már 25 éves korában megírta élete főművét, „Szigeti Veszedelem” című hőskölteményét, melyben megénekelte az 1566. évi, dédapja által vezetett szigetvári hősi várvédelem történetét. Művéhez kitűnő témát választott, mert bár a vár elesett és a védők egytől-egytől hősi halált haltak, senki sem mondja, hogy Szigetvár eleste súlyos vereség volt — írta Rákosi e vtárs —, ellenkezőleg: az elfoglalt, felperzselt Szigetvár az önjeláldozás és a katonai erények jeiképevé vált. Zrínyi költői fe do go zása méltó a nagyszerű témához. Úgy tudta ábrázolni a szigetvári hősköi önjeláldozó küzdelemét, hogy azzal nemcsak saját korát, de a későbbi századokat is, minket is a haza védelmére, a haza lángoló szeretetére, az ellenség olthatatlan gyűlöletére mozgósítson. A rettenthetően várvédőknek az a tudat adott erőt, hogy igaz ügyért harcolnak. A vár parancsnoka, a szigetvári Zrínyi Miklós ezekkel a szavakkal szólította fel eskütelére katonáit:

Harcolnunk peniglen nem akármikéért
Kell, hanem keresztény szerelmes hazánkért,
Urunkért, feleségünkért,
Magunk tisztességéért és életünkért.
Előbb halva lássa pogány eb testünket,
Hogysem elveszessük meg számlált kincseinket,
Hogysem ő porázon hordozzon bennünket,
Szabadságunkkal együtt rontván hírünket.

A szigetvári katonák méltók voltak vezérükhöz és hatalmas csapatot mértek a százsoros túlerőben lévő ellenségre. Zrínyi úgy ábrázolja a szigetvári küzdelmet, hogy az óvasó számára bebizonyítja. Szigetvár eleste csak látszólag volt vereség, valójában a török szentede el az igazi csapást: hadserege felbomlott, a költemény vége már menekülő csúrhévé vált, leg-

jobb katonai vezetői, köztük maga a török szultán elpusztultak.

A török tábor bomlását Zrínyi a nép kíméletlen elnyomását megvalósító török birodalom társadalmi szerkezetéből és a hódító-rabló háború igazságtalan jellegéből vezeli le. Míg a szigetvári magyarok harci lendülete a megpróbáltatások során egyre növekszik, addig a török sereg szétzúlik, mert a katonák nem a saját ügyükért harcolnak, hanem csak azért, hogy a szultán kincstára gyarapodjék, hogy a török földesurak újabb magyar rab-szolgákat szerezzenek. A szultán maga is gyűlöli a népét, retteg is tőle és a lázadó török katonák egyike erre világosan rá is mutat:

Vezérek és basák és kemény vitézek,
Erős Zríni karjátul megemésztöttek,
Hány ezer muszurmán fekszik ömelletek,
Prédául hollóknak s körösztýen ebeknek?

Mindezeket vajjon szüve megmozdult-é?

Ily vitézekért egy könnyet hullatott-é?
Nem! Nem! hanem még inkább lett kegyetlenné,
Mindnyájunkat egyszer örömet vesztené.

A „Szigeti Veszedelem” a művészet erejével bizonyítja be és hirdeti, hogy a hódítók bukása elkerülhetetlen, a szabadságáért, függetlenségéért küzdő népnek pedig győzelmet kell aratnia. Zrínyinek ez a munkája nemcsak mint a legkülönöb magyar hősköltemény nevezetes. Eggedülállóvá teszi nemcsak a magyar, de a világ-irodalomban is az a körülmény, hogy egy hősi témáról olyan költő ír benne, aki maga is egész életében ugyanilyen hősi harcokban vett részt, aki maga is éppen olyan hős hadvezér volt, mint dédapja, akinek tetteit ábrázolta. Zrínyi ezért mestere a harcok ábrázolásának, hiszen nem olvasmányokra, vagy képzőletére támaszkodva kell dolgoznia, hanem saját élménye alapján.

Zrínyi már eposzával is tanítani akart a helyes hadviselésre. A „Szigeti Veszedelem”-ben mindig rosszul jár az, aki katonai hibákat követ el és a siker mindig annak a katonának, vagy vezérnek az osztályrésze, aki nem mulasztja el az éberséget, nem becsüli le az ellenség erejét, akinek a figyelmét mindenre kiterjed, aki figyelmét tud tartani. A szigetvári hős egyik ellenfele, Mehmet basa, még sohasem harcolt a magyarok ellen és ezért a végtelenségig elbizakodott, nem hisz a magyarok erejéről szóló híreknek. A szigetvári hős pontosan ismeri Mehmet képességeit és seregének eeköly harci értékeit, mégis óvja vitézeit az elbizakodottságtól; a csata előtt így szól hozzájuk:

Es noha Mehmetnek van tudatlan népe,

Es véres kardot nem látott basa szeme;

Dé mi úgy gondoljuk, mintha legjobb lenne,

Minket bizodalom mert rajta vesztené.

Maradandó katonai tanítások gyűjteménye

A „Szigeti Veszedelem” így emlélt, hogy irodalmunk klasszikus remekműve és a hazafiasságra, alkotókészségre nevelés nagyszerű eszköze, maradandó értékű katonai tanítások gyűjteménye is. A fenti részlethez hasonlókat nagy számban idézhetnénk Zrínyi költeményéből és így erre a munkájára is érvényes Farkas Mihály elvtársnak Zrínyi prózai műveire tett kijelentése: Katonai tanulmányaiban olyan haladó katonai elveket fektetett le, amelyeket ma is ismerünk kellene néphadseregünk tisztjeinek.

Ha Zrínyi nem is tudta megvalósítani politikai célkitűzéseit, munkája nem veszett kárba. Halála után néhány évvel megindultak a kuruc szabadságharcok, melyeknek élén Zrínyi pártbíveit, követőit látjuk. Az ő eszméit igyekezett valóraváltani II. Rákóczi Ferenc is; és részben meg is valósította, amit Zrínyi csak törvényellenes parasztsereg élén szállt szembe a Habsburg-elnnyomással. Zrínyi életi küzdelmei, és mindenekelőtt nagyszerű eszméit és tanításait tartalmazó írást ma nekünk adnak segítségül hazaszeretetünk elmélyítésében, békénk megvédéséért folytatott harcunkban.

Dr. Klaniczay Tibor
egyetemi tanár